

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Ἀρχιμ. Θεοφίλου Σπυροπούλου Ὁ βίος καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1933 σ. 503.

Ὁ ἐπίγειος βίος καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποτελοῦσι τὸ κύριον θέμα τῶν θεολογούντων ἐν πάσαις ταῖς χριστιανικαῖς χώραις. Συνεχῶς δὲ δημοσιεύονται συγγράμματα ἀναφερόμενα εἴτε εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ἐπιγείου βίου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, εἴτε εἰς τὸν βίον, εἴτε εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ἐν τῷ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος δημοσιευθέντι ἔργῳ αὐτοῦ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὁ Ch. Guignebert (Ch. Guignebert, Jesus, Paris 1933) ἀπαριθμεῖ ὑπὲρ τὰ 200 συγγράμματα τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας ἀναφερόμενα εἰς τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου. Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἠδύνατο ν' ἀξήθη εἰς τὸ τριπλάσιον διὰ τῆς ἀναγραφῆς τῶν παραλειπομένων.

Παρ' ἡμῖν, δυστυχῶς, ἐλάχιστα μέχρι τοῦδε ἔργα ἐδημοσιεύθησαν, ὡς καὶ ἐν προηγουμένῳ τεύχει τῆς «Θεολογίας» ἐσημειώσαμεν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ χαιρετισθῇ ὡς ἐξαιρετικῶς εὐχάριστον τὸ γεγονός ὅτι τελευταίως ἀλλεπάλληλα ἐξεδόθησαν συγγράμματα, ὧν τὸ ἀνωτέρω ἀναγραφὲν συνετάχθη ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου Ἀρχιμανδρίτου Θεοφίλου Σπυροπούλου, ἐφημερίου τῆς ἐν Worcester, Mass τῆς Ἀμερικῆς ἑλληνικῆς παροικίας, στηριχθέντος κυρίως ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἐρμηνευσάσης αὐτὴν ἱεραῖς παραδόσεως, λαβόντος δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ ἱκανὰ τῶν ξένων, ἰδίως Ἀγγλιστῶν συντεταγμένων συγγραμμάτων. Μετὰ σύντομον πρόλογον περὶ τῶν πηγῶν τοῦ ἐπιγείου βίου τοῦ Κυρίου καὶ τῶν σπουδαιότερων ὑπερκριτικῶν ἢ ὀρθοδόξων ἔργων ἅμα δὲ καὶ περὶ τῆς σημασίας καὶ σπουδαιότητος τῆς μελέτης τοῦ βίου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, ἐκθέτει τὸν ἐπιγείον βίον αὐτοῦ καὶ τὴν διδασκαλίαν οὐχὶ κεχωρισμένως, ἀλλὰ συνημμένως.

Διαιρεῖ δὲ τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ κατὰ περιόδους καὶ ἡ μὲν πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τὰ ἀπὸ τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἡ δευτέρα τὰ ἀπὸ τοῦ α'. Μεσσιακοῦ Πάσχα ἐν μηνὶ Ἀπριλίῳ μέχρι Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ τρίτη τὰ ἀπὸ τοῦ β'. Μεσσιακοῦ Πάσχα μέχρι τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου καὶ τῆς εἰς Ἐφραῖμ ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ τέλος ἡ τετάρτη ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου μέχρι τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ πρῶτον προσὸν τῆς συγγραφῆς ταύτης εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἅμα καὶ σαφὴς ἔκθεσις τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου. Ὁ σ. ἐκθέτει ὅ,τι ἤδη κατέχει ἐξ ἰδίας μελέτης ἀλλὰ καὶ ὅτι πιστεύει. Διὰ τοῦτο ἐν ὑποσημειώσεσιν συντόμως ἀναρεῖ, ὅπου παρίσταται ἀνάγκη τὰς ἐσφαλμένας ὑπολήψεις καὶ πλάνας τῆς ὑπερκριτικῆς καὶ

τῆς λογοφροσύνης. Ἐν τῷ προλόγῳ (σ. ιβ') οὐχὶ ὀρθῶς ἐχαρακτήρισε τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ὡς «φέρων οἰονεὶ χαρακτηριστὰ φιλοσοφικόν» καὶ ἀναγόμενον μᾶλλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐποίησατο χρῆσιν καὶ τούτου τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Συνοπτικῶν ὡς ἱστορικῆς πηγῆς. Διότι ἐφ' ὅσον ἀποδεικνύεται ἐκ λόγων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὅτι συγγραφεὺς τοῦ δ'. Εὐαγγελίου εἶναι ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης, τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν τρανωτέραν ἀπόδειξιν τῆς ἱστορικῆς ἀξίας τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ ἰδιαιτέρος χαρακτήρ τοῦ Εὐαγγελίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ προηγηθέντα αὐτοῦ Συνοπτικά, ὀφείλεται εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως, ὅστις ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιον πρὸς προβιβασιμὸν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Μεσσίαν (Ἰωάνν. 20,30. 31). Ἀναμφιβόλως ὁ σκοπὸς τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι μᾶλλον δογματικὸς, ὀρθῶς δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐχαρακτηρίσθη ὡς «πνευματικὸν Εὐαγγέλιον». Καθ' ὃν χρόνον ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης τὸ Εὐαγγέλιον εἶχον ἤδη ἀναφανεὶ αἰρετικοί, ὡς ὁ Κήρινθος καὶ οἱ Ἐβριωνῖται, ἀρνούμενοι τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Προτιθέμενος λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης νὰ παραστήσῃ τὴν Θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, δὲν ἀνέλαβε, κυρίως εἰπεῖν, ὡς συνήθως λέγεται, νὰ συμπληρώσῃ τὰ τρία Συνοπτικὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ παρέθηκεν ἐκλεκτικῶς ὀρισμένα γεγονότα, ὧν αὐτόπτης ὑπῆρξε μάρτυρ καὶ ὧν τινα παρέλαβε καὶ ἐκ τῶν Συνοπτικῶν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ὁ ἰδιαιτέρος χαρακτήρ τοῦ δ'. Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ ἀξία.

Τὸ προκείμενον ἔργον τοῦ Ἀρχιμ. Θεοφίλου Σπυροπούλου σκοπὸν ἔχει τὴν συνολικὴν μὲν ἀλλ' ἀκριβῆ ἐκθεσιν τοῦ ἐπιγείου βίου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου, οὐχὶ δὲ τὴν κριτικὴν ἔρευναν τῶν διαφορῶν ἐπιστημονικῶν προβλημάτων, τῶν ἀναγομένων εἰς τὰ θέματα ταῦτα. Ὁ σκοπὸς δὲ αὐτοῦ ἐπέτυχε πλήρως. Τὸ σύγγραμμα ἀπέβη κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ συγγραφέως προσιτὸν καὶ χρήσιμον οὐ μόνον εἰς τοὺς περὶ τὴν θεολογίαν ἀσχολουμένους ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα φιλόθερον ἀναγνώστην. Ἀντὶ δὲ τῶν μέγροι τοῦδε ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν μεταφράσεων τῶν ξένων συγγραμμάτων περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔχομεν ἤδη εὐσύνοπτον καὶ πλήρες ἔργον ἑλληνικόν, ἀπὸ τῆς ἐπόψεως δὲ ταύτης ἀξίον πάσης συστάσεως.

† Ο ΛΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Matthew Spinka, A History of Christianity in the Balkans. A study in the spread of byzantine culture among the Slavs, Chicago 1933.

Ὁ Καθηγητὴς τοῦ ἐν Σικάγῳ Θεολογικοῦ Σεμιναρίου κ. Ματθαῖος Spinka, συνεκδότης μετὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ροβέρτου Hastings Nichols σειρᾶς μελετῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἣν εἰδοκίμως διδάσκει ἐν τῷ εἰρημένῳ Σεμιναρίῳ, κατήρξατο τῆς σειρᾶς τῶν μελετῶν τούτων διὰ τῆς ἀνωτέρω πραγματείας περὶ τῆς Ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς Βαλκανίοις. Ἡ ἐπεξήγησις τῆς ἐπιγραφῆς τῆς

πραγματείας ὡς «μελέτης περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ μεταξὺ τῶν Σλαύων» ὑποδηλοῦ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ἀρίστης πραγματείας. Ὁ κ. Spinka οὐ μόνον ἐμελέτησε τὰς πηγάς, ἐφ' ὧν ἐστῆριξε τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοπροσώπως ἐπεσκέφθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1931 τὰς χώρας, ὧν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἠρεύνησε.

Μετὰ σύντομον πρόλογον ὁ σ. ἐν πρώτῳ κεφαλαίῳ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ «Σλαβικοῦ Βαλκανικοῦ Χριστιανισμοῦ» ἐπὶ τῶν ἕρπειαν τοῦ Ἑλληνο-Ρωμαϊκοῦ, ἐφεξῆς περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Βόριδος, περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου, τοῦ πρώτου βουλγαρικοῦ Κράτους, περὶ τοῦ Σερβικοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸ τοῦ ἁγ. Σάβα, περὶ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δευτέρου Βουλγαρικοῦ Κράτους, περὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς παρακμῆς τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῶν Βογομίλων ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ (Hum).

Ἐν ἐπιλόγῳ δὲ παρατηρεῖ ὅτι καθ' ὃν τρόπον σήμερον οἱ ἱεραπόστολοι εἰς τοὺς ἐκχριστιανιζομένους λαοὺς μεταδίδουσι καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, οὕτω καὶ εἰς τοὺς Σλαύους οἱ Ἕλληνες μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ μετέδιδον καὶ τὸν Βυζαντινὸν πολιτισμὸν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν παρουσιάσθη ἀντίδροσις τις ἐκ μέρους τοῦ Σλαυῖσμοῦ κατὰ πάσας μεταβολῆς, ἀλλ' ὅταν ἤρξατο κηρυσσόμενος ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Σλαυικῇ γλώσσῃ ἢ ὑποχώρησις τῶν Σλαύων εἰς τὸν Βυζαντινὸν πολιτισμὸν ὑπῆρξε τελεία. Ἐπεκράτησαν παρ' αὐτοῖς αἱ Βυζαντινὴν ἰδέαι, ἡ τέχνη, ἡ φιλολογία, τὸ ἐμπόριον καὶ πᾶσα ἐκδήλωσις τοῦ πολιτισμοῦ. Αἱ μορφούμενα τάξεις τῶν νέων χριστιανῶν Σλαύων μετέφραζον συγγράμματα ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἢ συνέγραφον κατὰ τὰ ὑποδείγματα αὐτῶν. Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἰδίως ἀνεπτύχθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Βυζαντινῶν προτύπων. Οἱ Σλαῦοι ἀφωμοιώθησαν πνευματικῶς πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς, διατηρήσαντες τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν. Κατακτήσαντες τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν ἑλληνικὰς χώρας κατεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀφομοίωσις δὲ συνετελέσθη κατὰ τρόπον τοιοῦτον ὥστε ἀπέβη διὰ τοὺς Σλαύους ἐθνικὴ. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ Ἐκκλησία, ἥτις ἀπέβη καὶ παρὰ τοὺς Σλαύους ὄργανον τῆς Πολιτείας. Ἡ ὀρθοδοξία ὑπῆρξεν ἡ συνεκτικὴ αὐτῶν δύναμις. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπέβη τὸ κέντρον τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν βίου. Σοβαρὰν ἀνωμαλίαν προὔκαλεσαν οἱ Βογομίλοι, καίτοι ἡ κίνησις αὐτῶν δὲν ὑπῆρξε καθαρῶς θρησκευτικὴ. Ἦτο μᾶλλον ἐθνικὴ διαμαρτυρία κατὰ τῶν ξένων ἐπιρροῶν. Οἱ Βογομίλοι τῆς Βουλγαρίας ἦσαν πατριῶται ἐξεγειρόμενοι κατὰ τῶν Βυζαντινῶν. Τὸν αὐτὸν χαρακτήρα ἔφερον καὶ ἄλλαι ἀλλαχού ἐξεγέρσεις. Ὁ σ. καταλήγει τὰς σκέψεις αὐτοῦ διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἡ Τουρκικὴ κατάκτησις ἀνέκοψε μὲν τὴν πρὸσδοκὸν τοῦ πολιτισμοῦ, οὐδαμῶς ὅμως κατέπνιξεν αὐτόν. Διασώζεται ἡ κληρονομία τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ μέχρι σήμερον μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, καίτοι ὁμιλοῦσιν οὗτοι Βουλγαριστί, Σερβιστί, Νεοελληνιστί.

Τοιοῦτον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ περιεχόμενον τῆς πραγματείας ταύτης τοῦ κ. Spinka. Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερείας παρατηροῦμεν διὰ πρόκειται περὶ συντόμου μὲν ἀλλὰ σοβαρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐπισκοπῆσεως τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τῶν Ἑκκλησιῶν Βουλγαρίας καὶ Σερβίας. Δι' αὐτῆς παρέχεται ζωηρὰ εἰκὼν τῆς ἰδρύσεως, ὀργανώσεως καὶ τῆς πορείας αὐτῶν. Ὁ σ. δι' ἀντικειμενικῆς ἐκθέσεως ἐπέτυχε τοῦ κυρίου σκοποῦ τῆς πραγματείας, τούτου δὲ ἕνεκα, παρὰ τρέξας λεπτομερείας τινάς, ἐπέμεινε εἰς τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, ἅτινα διαφωτίζουν τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδιωχθέντα σκοπόν. Τοῦτο δὲ δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ ὁ διαφωνῶν τυχὸν πρὸς τὸν σ. εἰς τινὰς κρίσεις αὐτοῦ καὶ ἀντιλήψεις.

Ἡ ἀνωτέρω πραγματεία ἀποτελεῖ, ὡς ἐσημειώσαμεν ἤδη, τὸν πρῶτον τόμον τῆς σειρᾶς τῶν μελετῶν τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἣν ὁ κ. Spinka μετὰ τοῦ συναδέλφου αὐτοῦ Ροβέρτου Hastings Nichols ἔδρασαν, ἂν κρίνῃ δέ τις ἐκ τοῦ πρώτου τούτου τόμου πρέπει ν' ἀναμείνωμεν τὴν σειρὰν ταύτην ὡς πολῦτιμον συμβολὴν εἰς τὴν Ἑκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν.

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, Ὁ Λαρίσης—Τρίκκης Διονύσιος β' ὁ «Φιλόσοφος», ὁ χλευαστικῶς ἐπικληθεὶς «Σκυλλόσοφος», Ἐν Ἰωαννίνοις (ἐκ τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν», Η. 1933) 1934.

Ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Τρίκκης Διονύσιος β', ὁ «Φιλόσοφος», γνωστὸς μᾶλλον διὰ τοῦ ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν καὶ τῶν κατηγορῶν αὐτοῦ ἀπονεμηθέντος εἰς αὐτὸν χλευαστικοῦ ἐπιθέτου «Σκυλλόσοφος» γενόμενος παρεξηγήθη καὶ ἠδικήθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διότι μονομερεῖς καὶ παρ' ἐχθρῶν προσερχόμενοι πηγαὶ καὶ μαρτυρίαι περὶ αὐτοῦ διεσώθησαν. Ὁ Διονύσιος ἠγγήθη δύο τολμηροτάτων κατὰ τῶν τούρκων Ἐπαναστάσεων, ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ, «πρωτοστάτης οὕτω γενόμενος τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν ἡρώων καὶ μαρτύρων, οἵτινες προῦλθον ἐκ τῶν τάξεων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ περὶ ἀνεξαρτησίας ἀγώνος, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς πατρίδος» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀειμνήστου Σπ. Λάμπρου. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐπέτυχαν αἱ ἐπαναστάσεις ἐκεῖνα ἡ μνήμη τοῦ Διονυσίου ἐβαρύνθη ὑπὸ δεινῶν κατηγοριῶν, ἡ καθόλου διὰ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικὴ καὶ λοιπὴ δράσις παρεδόθη εἰς λήθην, ἀγνωστος, δυστυχῶς, παραμείνασα καί, τούτου ἕνεκα «προβληματικὴ» ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις εἰσέει οὕσα, ἀποτελοῦσα δὲ «σκοτεινότερον σημεῖον τῆς νεωτέρας ἱστορίας καὶ περιεργότερον ἅμα» ὡς ἤδη παρατηρήθη ὑπὸ τοῦ Α. Π. Κεραμέως, Β. Μυστακίδου καὶ ἄλλων. Μὴ διασωθείσης βιογραφίας τινὸς τοῦ Διονυσίου ἢ θετικῆς ἐκθέσεως, αἱ κατ' αὐτοῦ ἐκτοξευθεῖσαι κατηγορίαι ἀπετέλεσαν παράδοξον, συνοδεύουσαν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τὴν μνήμην τοῦ ἐθνομάρτυρος Ἱεράρχου ὑπὸ τὸ

χλευαστικὸν ὄνομα τοῦ «Σκυλλοσόφου», τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνεται, ἐνῶ ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ἐγνωρίζετο ὡς Διονύσιος ὁ «Φιλόσοφος».

Ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς μέχρι τοῦδε σχετικὰς ἐργασίας προέβη ἐν τῇ ἀνωτέρω πραγματείᾳ εἰς συστηματικὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Διονυσίου. Ἐξήτασε πρῶτον τὰς σχετικὰς πηγὰς, ὧν σπουδαιότερα εἶναι αἱ παρὰ τοῦ Μαξίμου Πελοποννησίου, τοῦ γνωστοῦ λογίου κληρικοῦ τοῦ ἱζ'. αἰῶνος, συγχρόνου καὶ ἀντιπάλου τοῦ Διονυσίου, ἐπὶ τῇ βράσει δὲ κριτικῆς ἐπιστάσεως τῶν τέως γνωστῶν καὶ τῶν τὸ πρῶτον δημοσιευομένων ὑπ' αὐτοῦ νέων πηγῶν ἐκίθηνται τὰ κατὰ τὸν Διονύσιον, ὅστις γεννηθεὶς τῷ 1541 ἐξελαιδεύθη πιθανῶς ἐν τῇ Δύσει, συνεπλήρωσε δὲ τὰς σπουδὰς του ἐν ΚΠόλει. Ἔνεκα τῆς μεγάλης μορφώσεώς του ὠνομάζετο «Φιλόσοφος» ὑπῆρθε δὲ ὡς κληρικὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ΚΠ. ἐπὶ Πατριαρχοῦ Ἱερεμίου τοῦ β'. († 1595). οὕτως καὶ Ἀρχιδιάκονος καὶ Ἐπίτροπος ἐχορημίσειεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας. Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1593 ἐξελέγη μητροπολίτης Λαρίσης, συμμετασχὼν τῆς Μεγάλης ἐν ΚΠ. Συνόδου τοῦ ἔτους ἐκείνου. Μεταβὰς δὲ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐδρεῦαν ἐν Τρικιάλοις, ἐξ οὗ καὶ μητροπολίτης Τρίκκης ἐθεωρεῖτο, κατ' Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 1600 ἐκήρυξεν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ γ'. Ἄλλ' ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Ἑσπερίαν. Εὐρώπῃν, διατρίψας τὸ πλεῖστον ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ. Ἐκεῖ ἐξηκολούθησε τὰς ἐπαναστατικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ προπαρασκευάσας, μετὰ δὲ τὸ 1609 μετέβη εἰς Ἥπειρον. Ἐκεῖ προδικάλεσε νέαν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1611, ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλ' ἀποτυχῶν καὶ πάλιν συνελήφθη καὶ ἐξεδάρη ζῶν, τὸ δὲ δέσμα αὐτοῦ, πληρωθὲν ἀχύρων, διεκομίσθη πρὸς τὸν Σουλτάνον.

Δυστυχῶς, ἐλλείψει ἄλλης τινὸς ἱστορικῆς πηγῆς, τὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης Διονυσίου β'. τοῦ Φιλοσόφου ἠρῶσθημεν ἐπιλέγει ὁ σ. παρὰ τῶν κατηγόρων αὐτοῦ, τοποθετήσαντες τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ ἐν τῷ πλαίσῳ τῶν συγχρόνων αὐτῷ ἱστορικῶν γεγονότων. Ἀπεδείχθη δὲ ὅτι δὲν ὑπῆρξεν οὗτος τυχαῖος καὶ ἀξιοκαταφρόνητος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐξέχουσα φυσιογνομία, μεμορφωμένος καὶ διαπρεπὴς ἱεράρχης, φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους. Οἱ κατήγοροι αὐτοῦ παρέτρεξαν ἐντελῶς τὴν καθόλου δρᾶσιν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣν δρᾶσιν, τούτου ἔνεκα, ἀγνοοῦμεν, παρέστησαν δὲ αὐτὸν μόνον ὡς ἐπαναστάτην κατὰ τῶν τούρκων, ζητήσαντες ν' ἀμαυρώσωσι τὴν φαεινὴν αὐτοῦ εἰκόνα. Ἀλλὰ καὶ ὡς τοιοῦτος, νομίζομεν, δικαιούται ὁ Διονύσιος νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῷ ἐπιφανῆ θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ αἰοδίμων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς αὐτοθυσίας των ἀνεδείχθησαν πρωτοπόροι τῆς ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας προπαρασκευάσαντες τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους τὴν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς τυραννίας ἀπολύτρωσιν.

ΕΚ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

1. Prof. Dr. Fritz Tillmann: Handbuch der katholischen Sittenlehre. Band III. Die Katholische Sittenlehre: Die Idee der Nachfolge Christi. Druck und verlag L. Schwann, Düsseldorf 1934, s. 299.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ ἐν Βόννη καθολικοῦ καθηγητοῦ κ. Tillmann ἀποτελεῖ τὸν τρίτον τόμον τοῦ ἐν συνεργασία μετὰ τῶν Πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν κ. κ. Steinbüchel καὶ Müncker ἐκδιδομένου ἔργου «Handbuch der katholischen Sittenlehre». Ὁ πρῶτος τόμος «Die philosophische Grundlegung» ὑπὸ τοῦ κ. Steinbüchel καὶ ὁ δεύτερος «Die psychologische Grundlegung» ὑπὸ τοῦ κ. Müncker ἀποτελοῦσι τὴν ἀναγκαίαν προεισαγωγὴν τῶν δύο ἐπομένων, τοῦ ἥδη ἐκδοθέντος καὶ τοῦ προσεχῶς ἐκδοθησομένου ὑπὸ τὸν τίτλον «Die Verwirklichung der Nachfolge Christi», ἐπίσης ὑπὸ τοῦ κ. Tillmann.

Ὁμολογοῦμεν, ὅτι μετ' ἰδιαίτερως εὐχαριστήσεως ἀνεγνώσαμεν τὸ βιβλίον τοῦτο, διότι ὁ σ. ἐφρόντισε νὰ τηρήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, τὴν ὁποίαν, οὕτως εἶπεῖν, ἐν ἀρχῇ παρέχει, ἀναφέρων σχετικὴν ἔκφρασιν τοῦ H. Lotze περὶ τῆς ἀπλότητος τοῦ ὕφους καὶ τῆς κατὰ τὸν δυνατόν ἀπλούστερον τρόπου ἐκθέσεως τῶν διανοημάτων. Εἶναι ἀτυχῶς ἀληθές, ὅτι συνηθέστατα ἔργα συστηματικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου συσκοτίζουσι διὰ σκοτεινῆς ἐκφράσεως θηρευούσης καλλιλεξίαν καὶ ὑπερτεχνικότητα τοῦ λόγου τὸ ἀφηρημένον, ἄλλως τε, περιεχόμενον καὶ οὕτω οὐχὶ σπανίως ὁ ἀναγνώστης ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του καὶ σαγηνεύεται, ἀλλὰ διὰ νὰ δύναται νὰ λέγῃ μόνον «καλῶς εἶναι γεγραμμένον», οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ εἶναι εἰς θεὸν νὰ εἴπῃ καὶ «τί εἶναι γεγραμμένον». Εὐκόλως ἀντλαμβάνεται τις ὁποῖα ἀσυνέπεια εἶναι τοῦτο ἰδιαίτατα διὰ συγγραφέα Χριστιανικῆς Ἠθικῆς, ὅστις, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν τοῦ Πηλουσιώτου ἔκφρασιν, οὐδέποτε δικαιούται νὰ τίθηται ἐν τῇ ἀσφαλεῖ τὴν ἰσχύν. Ὅ,τι ἀληθές εἶναι ἀπλοῦν καὶ σαφές καὶ ὡς ἔκφρασις καὶ μορφή καὶ ὡς περιεχόμενον. Ὅ,τι ἐν τῇ ἠθικῇ ἀληθεῖα πρωτίστως θαυμαστόν, τοῦτο εἶναι ἡ ἀετιότης καὶ διὰ τοῦτο ἀκόμη ἡ ἀλήθεια ἐξένισσε πάντοτε, διότι ὁ ἄνθρωπος δεχόμενος ἀβασανίστως τὴν ἀπλότητα τοῦ συγκεκριμένου ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ ὅλῃ φυσικῇ ζωῇ, ἔχει τὴν συνήθειαν νὰ μὴ δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ ταύτην εὐκόλως ἐν τοῖς υπεραισθητοῖς καὶ πνευματικοῖς. Καὶ θὰ ἐπαναληφθῶν βεβαίως ἀδιακόπως ἡ ἱστορία διὰ τὸν μὴ κεκτημένον «τὸν μόνῃ τῇ πίστει περνούμενον νοῦν», περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ ἀρχαῖος Ἰεροσολυμίτης καθηγητῆς, μὴ ἀγνοῶν ἐν τῇ ἐνοράσει του, ὅτι ὑποβάθραι ὡς αἱ τῆς ἀκροσφαλοῦς καὶ ἐπιτετηδευμένης ὑφῆς, πάντοτε δὲ ἀτελοῦς, ἀνθρωπίνης νοολογίας δὲν εἶναι αἱ ἐπιτηδειότεραι, ὅπως στήριζωσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν ὅλον ἄνθρωπον ἐν τῇ συνόλῳ του ἠθικῇ πνευματικῇ καὶ ζωικῇ ὑποστάσει του, δεδομένου, ἄλλως τε, ὅτι ἡ κεκαθαυμένη συνείδησις ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν πρὸς ὑπαρ-

ξιν κεκαθαμένως πεφωτισμένου νοῦ, ὅστις τότε εἶναι πραγματικῶς «regula et mensura ad ordinare ad finem, qui est primum principium in augeudis». Αἱ χριστιανικαὶ δὲ ἠθικαὶ ἀλήθειαι εἶναι αἱ κατ' ἑξοχὴν μεγαλοπρεποῦς καὶ καθαρᾶς ἀπλότητος ἀλήθειαι, καὶ ὡς τοιαῦται διεκδικουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἀνεπιτήδευτον καὶ σαφές τοῦ ἐξαγγέλλοντος ταύτας εἴτε γραπτῶς εἴτε προφορικῶς. Ἰδιαιτέρως δὲ ὅλος ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν μας ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτου σημείου ἐν τῇ προκειμένῃ ἐργασίᾳ, διότι εἶναι φαινόμενον, τὸ ὁποῖον οὐχὶ συνηθέστατα παρουσιάζει ἡ γερμανικὴ ἔκφρασις, γνωστὴ διὰ τὴν στρουφνότητά της.

Ὁ σ. παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία δὲν ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν μόνον τῶν θεολόγων καὶ κληρικῶν, ἀλλ' ἀποβλέπει εἰς πάντα χριστιανόν. Ἐκ τούτου δὲ ἀκριβῶς σκοπεῖται δι' αὐτῆς, ὅπως τὸ ἰδεῶδες τοῦ χριστιανικοῦ βίου ἐκτίθεται καὶ ἀναπτύσσεται ἐν ὅλῳ τῷ ἐποικοδομητικῷ μεγαλείῳ του. Εἶναι κυρίως καὶ μάλιστα ἀρετολογία καὶ οὐχὶ ἁμαρτολογία Ἄλλ' οὕσα ἐπιστήμη πίστεως, ἀναφορὴν πρὸ παντός ἐπὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἣτις εἶναι ἡ κυρία καὶ κατ' ἑξοχὴν πηγὴ της, ἔχει ἀκριβῶς τὴν ἀπιστολήν τὸ ἠθικὸν περιεχόμενον τῆς θείας ἀποκαλύψεως νὰ κατανοήσῃ καὶ τοῦτο νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς διαμορφωτικὴν ἀρχήν, νὰ καταστήσῃ δὲ συγχρόνως τοῦτο εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ περιεχόμενον της ἐν τῇ συστηματικῇ διατάξει καὶ ἐκθέσει του. Ἐντεῦθεν δὲ προκύπτει ὡς τρίτον πρόβλημα νὰ καθορίσῃ ὀρθῶς τὴν σχέσιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ αὕτη εὐρίσκειται ἀπέναντι τῶν πολλαπλῶς συγγενῶν κλάδων τῆς φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας. Πάντοτε ὅμως ἀπαιτεῖ λόγῳ τῆς ὅλης ἰδιαιτέρας της ὕφης, ὡς ἐπιστήμης πίστεως, νὰ παρμένη κεχωρισμένη, νὰ ἔχῃ δὲ πρὸ αὐτῆς τὰς ἀνωτέρω ἐπιστήμας, ὡς φυσικὰ θεμέλια, ὡς πρόθυρα τρόπον τινὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς Ἱεροῦ της.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀπόψεων καὶ ἀρχῶν τούτων συνετελέσθη ἡ ἐργασία προηγηθέντων τῶν δύο τόμων «die philosophische Grundlegung» καὶ «die psychologische Grundlegung», ἵνα ἐπακολουθήσωσιν ὁ τρίτος οὗτος τόμος ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπὸ τὴν Nachfolge Christi, ὡς ὑπὸ κεντρικὴν ἰδέαν συνοψίζεται τὸ ἠθικοθησκευτικὸν πρόβλημα, ὡς ἄλλως τε Γραφῇ, πρώτη χριστιανικὴ κοινότης καὶ χριστιανικὴ παράδοσις ἠνύνησαν, καὶ ὁ τέταρτος ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα ὑπὸ τὸν τίτλον, ὡς εἶπομεν, «Die verwirklichung der Nachfolge Christi» ἀποτελῶν, οὕτως εἶπειν, τὸ πρακτικὸν μέρος. Τὸ πραγματοποιήσιμον ἐν τῇ μνήσει τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι τί μελλοντικόν, ἀλλ' ἐκάστοτε παρὸν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀναγεννωμένων ἀφοῦ «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν» (Λουκ ιζ' 21).

Ἡ ἐπὶ τῆς οὕτω τιθεμένης κεντρικῆς ταύτης ἰδέας διαπραγματεύσις εἶναι πρωτότυπος, τοῦτο ἄλλως τε ἀναφέρει καὶ ὁ ἴδιος ὁ σ. ἔχομεν δὲ ὑπ' ὄψιν, ἵνα ἀναφέρωμεν μόνον ἐκ τῶν νεωτέρων καὶ μόνον καθολικῶν ἔργων, τὰ τῶν I. Mausbach, O. Schilling καὶ τὸ ὅλως πρακτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ L. Ruland. Πᾶσα βεβαίως ὑποδειγματικὴ

ἠθικὴ προδιαγράφη ἱστορικὸν ἢ θεωρητικὸν ἰδεῶδες, τοῦ ὁποῖου ἐπιζητεῖται ἡ πραγματοποίησις. Ὁ Rückert λέγει «vor Jedem steht ein Bild des, was er werden soll. So lange das nicht ist ist nicht sein Erieden voll». Ἄλλ' ἡ ἠθικὴ μας προβάλλει τὸ ἐν τῷ ἱστορικῷ ἐνανθρωπήσαντι Θεῷ ἰδεῶδες τι καὶ ἀληθῶς, ὅταν τις δὲν ἐπακολουθῇ τοῖς ἴχνεσιν Αὐτοῦ οὐχὶ πλήρη, ἀλλ' οὐδεμίαν εὐρίσκει εἰρήνην. Ἐὰν ὅμως Ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἀεὶ ζῶν «Υπογραμμός», κατ' ἀναγκαῖον λόγον ἀπαιτεῖται, ὅπως καὶ ὁ μιμητὴς εἶναι ὁ ἀεὶ ζῶν ἐν ἀφοσιώσει καὶ ὑποταγῇ, καρδίᾳ δὲ καὶ νῷ. Ἐπομένως λίαν ἐπιτυχῶς ὁ λόγιος σ. ὑπὸ τὴν κεντρικὴν ταύτην ἀποψιν διήρθρωσε τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου του.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν, ἐν ἣ ὁ λόγος περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης περὶ τῶν σχέσεων πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν καὶ ἠθικὴν καὶ τὴν δογματικὴν καὶ περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἀκολουθεῖ ἐν ἑξ κεφαλαίοις ἢ διαπραγματεύσεσι ὡς ἑξῆς: **Ἡ ἰδέα καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς μίμησεως τοῦ Χριστοῦ**: (Μίμησις ἐν τῇ Κ Διαθήκῃ.—Περιεχόμενον τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος.—Ἠθικὴ προσωπικότης καὶ μίμησις Χριστοῦ.—Ἡ σχέσις προσωπικότητος καὶ κοινωνικότητος ἐν τῇ μίμησει τοῦ Χριστοῦ!). **Υπερφυσικὴ θεμελίωσις καὶ ὑπερφυσικαὶ δυνάμεις ἐν τῇ μίμησει τοῦ Χριστοῦ**: (Ἡ ἐκ Θεοῦ γέννησις ἢ ἀναγέννησις.—Ἡ Παῦλειος διδασκαλία περὶ καινῆς κτίσεως.—Αἱ ὑπερφυσικαὶ δυνάμεις ἐν τῇ μίμησει τοῦ Χριστοῦ: τὸ πνεῦμα). **Φάσεις ἐν τῇ μίμησει τοῦ Χριστοῦ**: (Ὁ προσκαλῶν καὶ ὁ δωρητὴς Θεός.—Ἡ ἐν οὐρανοῖς πατρις.—Ἡ ἐνότης τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ στοιχείου.—Ἡ ἀνευ ὄρων ἀφοσίωσις ἐλ. τὸ θεῖον θέλημα.—Ἡ ἀπλοποιήσις τῶν ἠθικῶν ἀπαιτήσεων.—Τὸ φρονῆμα: ἐσωτερικότης καὶ ἀληθοφάνεια.—Ἡ σημασία τῆς συνειδήσεως ἐν τῇ μίμησει τοῦ Χριστοῦ). **Θεμελιώδεις ἀπαιτήσεις ἐν τῇ μίμησει τοῦ Χριστοῦ**: (Ἡ ἐπιστροφή καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ φρονήματος.—Ἡ πίστις.—Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη.—Ἡ τελειότης.—Ἡ τελειότης καὶ αἱ εὐαγγελικαὶ συμβουλαὶ.—Ἡ μίμησις Χριστοῦ καὶ ὁ Κόσμος.—Φυγὴ ἐκ τοῦ κόσμου ἢ κυριαρχία ἐπὶ τοῦ κόσμου). **Ὅδοι καὶ αἷτια ἐν τῇ μίμησει τοῦ Χριστοῦ**: (Ἡ ταπεινώσις ὡς χριστιανικὴ αὐτογνωσία.—Ἡ ἄσκησις. Οὐσία καὶ ἀποστολή.—Ἐδυσνειδησία, περιορισμὸς καὶ εἰρήνη τῆς χριστιανικῆς αὐταπαρνήσεως.—Ἐλατήρια πρὸς μίμησιν τοῦ Χριστοῦ). **Ἄξια καὶ παρακινδύνευσις**: (Ἡ οὐσία τῆς ἁμαρτίας.—Οἱ τύποι ἐμφανίσεως τῆς ἁμαρτίας.—Ὁ θάνατος καὶ ἡ μὴ βραβεῖα ἁμαρτία.—Ἐδκαιρίαι καὶ πειρασμοὶ πρὸς ἁμαρτίαν).

Ἐκ τῆς κατὰ κεφάλαια καὶ παραγράφους παραθέσεως τοῦ περιεχομένου καταφαίνεται ἡ πρωτότυπος προσπάθεια. Ὁ λόγιος σ. προλογιζόμενος λέγει, ὅτι ἡ προσπάθειά του ὡς ἀρχικὸν σχέδιον μίᾶς νέας κατευθύνσεως εἶναι συνυφασμένη μεθ' ὅλων τῶν ἐκ τοῦ δεδομένου τούτου ἐλλ ἴψεων, ἀλλὰ παρηγορεῖται ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ ἀρχαῖον ὄρητὸν «in summis et voluisse sat est». Ἡμεῖς ἐνθουσιάζομεθα «in magnis et voluisse sat est». Ἄλλ' ἐὰν ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, λέγο-

μεν, ὅτι ὁ λόγιος καὶ πιστὸς συγγραφεὺς δὲν πρέπει νὰ ἀρκῆται εἰς τὸ ὅτι ἠθέλησεν, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ εἶναι διατακτικὸς νὰ πιστεῖη, ὅτι in summis ἐπέτυχε magnum. Μέγα δὲ ἀναμφιβόλως εἶναι τὸ νὰ ἀνοίγη τις ἐν τῇ ἀκτίνι τῆς θεολογικῆς τοῦ δράσεως ἀδιάφορον ἂν ἐν τῷ εὐρύτερῳ ἢ τῷ στενοτέρῳ κύκλῳ τοῦ δρόμου, ὁδηγοῦντας πρὸς λύτρωσιν ἀπὸ τῶν νοσησαρχικῶν δεσμῶν τοῦ αἰῶνος καὶ εἰς ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ὑπερβολικότητος τῶν νοσηρῶν ἐκείνων νοολογικῶν κατευθύνσεων, πρὸς τὰς ὁποίας κατ' ἀνιοῦσαν ἀτυχῶς γραμμὴν ὁδεύει πλεῖστον τμῆμα καὶ τῆς συγχρόνου θεολογικῆς σκέψεως.

2. Der älteste fer die trinitarische Fassung der liturgischen εἰς ἅγιος—Acclamation, von Privatdozent Dr. J. Quasten, Münster 1934. Ἡ μικρὰ αὕτη μελέτη περιέχεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 2 ἐ ἔ. τεύχει τοῦ ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Innsbruck ἐκδομένου «Zeitschrift für Katholische Theologie». Ὁ σ. παρατηρεῖ, ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑπὸ Α. Mingana, (Woodbrooke studies Vol. VI: Commentary of Theodore of Mopsuestia on the Lord's Prayer and on the Sacraments of Baptism and the Eucharist, Cambridge 1934) νεοευσθεισῶν Κατηχήσεων τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας († 429) δύναται ἤδη νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ ἀρχαιότατον ἀποδεικτικὸν χωρίον περὶ τῆς τριαδικῆς ἐκδοχῆς τοῦ λειτουργικοῦ τούτου ὕμνου τὸ περιεχόμενον ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἔργῳ. Ὁ σ. Lietzmann ἐξέδωκε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκ τοῦ εἰρημένου ἔργου τὴν Liturgie des Theodor von Mopsuestia, Sonderausgabe ans den Sitzungsberichten der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin, 1933, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ τὸ ἀνωτέρω χωρίον (ἴδε σελίς 12). Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἀρχαιότης μαρτυρία περὶ τῆς Τριαδικῆς ἐκδοχῆς τοῦ ὕμνου εἶναι κατὰ ἑκατὸν περίπου ἔτη προγενεστέρα τῆς μέχρι τοῦδε θεωρουμένης τῆς παρὰ τῷ Ναρσῆ († 507), πατρὶ τῆς ἐν Πεοσία Νεστοριανικῆς Ἐκκλησίας, ἀπαντώσης.

3. Athanasius Werke, herausgegeben im Auftrage der Kirchenväter-Kommission der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Dritter Band, erster Teil, Urkunden zur Geschichte der Arianischen Streitens (318-328), von Lic. Hans. Georg Oppitz, Verlag Welter de Gruster und Co, Berlin u. Leipzig, 1934.

Ἡ ὑπὸ τὴν γνωστὴν καλαισθητικὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐπιμελεστάτην ἐπεξεργασίαν συνεχιζομένη ἐκδοσις τῶν ἐλλήνων πατέρων ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ Πρωσικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν πλουτίζεται ἤδη διὰ τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας μας ἁγίου Ἀθανασίου κυκλοφορήσαντος ἤδη τοῦ α' τεύχους τοῦ γ' τόμου. Ἡ σπουδαιότατη σημασία τῆς κριτικῆς ταύτης ἐκδόσεως εἶναι προφανεστάτη, ἐὰν ληφθῆ μάλιστα ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀπασαί αἱ μέχρι τοῦδε ἐκδόσεις τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου πατρὸς εἶναι ἀνατυπώσεις τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1698

γενομένης ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ B. de Montfaucon, κυρίως δὲ ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐπισήμων γραπτῶν ἱστορικῶν μνημείων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρειανικῆς ἔριδος. Διὰ τὴν σειρὰν τῶν συγγραφεῶν ἐτέθη ὡς βάσις ἡ βυζαντινὴ συλλογὴ τοῦ Νικολάου Δοξαπατρῆ κατὰ τὸν 12 αἰῶνα ὡς αὕτη περιελήφθη ἐν τῷ Codex Basiliensis A' III 4. Ἡ ἔκδοσις δὲν θὰ περιλάβῃ τὰ ὑπὸ τοῦ B. de Montfaucon ὡς μὴ γνήσια τυπωθέντα, ἅτινα περιέχονται καὶ ἐν τῇ Πατρολογία J. P. Migne (τ. 28 437 κ. ἑ.). Τὰ ἐξαγόμενα ἐπὶ τῆς κριτικῆς τοῦ ὄλικου ὑπὸ τοῦ κ. Opitz δημοσιεύονται προσεχῶς ἐν «Arbeiten zur Kirchengeschichte» ὑπὸ E. Hirsch καὶ H. Lietzmann.

Ἡ ἔκδοσις ἀπαρτίζεται ἐκ τριῶν τόμων. Ἐν τῷ πρώτῳ περιλαμβάνονται τὰ δογματικὰ καὶ ἀσκητικὰ, ἐν τῷ δευτέρῳ τὰ ἀπολογητικὰ καὶ τὰ ἐκτὸς συλλογῶν παραδοθέντα ἔργα, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ ἐπίσημα γραπτὰ μνημεῖα ἐπὶ τῆς ἀρειανικῆς ἔριδος (318—328). Ἐκ προχείρου παραβολῆς τοῦ ἀναγγελλομένου ἤδη περιεχομένου τῶν δύο πρώτων τόμων πρὸς τὸ παρὰ J. P. Migne (τ. 25—28) διεπιστώσαμεν, ὅτι ἔλλειπει παρὰ J. P. Migne ἡ ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει περιληφθησομένη ὀμλία (τ. A' ὑπ' ἀριθμ. 15) «In illud; qui dixerit verbum in filium sei», ἐνῷ ἀντιθέτως πλὴν τῶν παρὰ J. P. Migne ὡς μὴ γνήσιων περιλαμβανομένων καὶ πλεῖστα ἄλλα δὲν περιέχονται ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει.

Τὸ ἐκδοθὲν ἤδη α'. τεῦχος τοῦ Γ'. τόμου περιέχει: 1) Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρείου πρὸς Εὐσεβίου Νικομηδείας (περ. 318). 2) Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Νικομηδείας πρὸς Ἀρείον (περ. 318). 3) Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς Εὐστρατίωνα Χαλαναίας (περ. 318) 4α) Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν ὑπ' αὐτὸν κλῆρον (περ. 319) 4β) Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους (περ. 319), 5) Regestum τῆς ἐγκυκλίου τῆς Συνόδου ἐν Βιθυνίᾳ (320). 6) Ὁμολογία πίστεως Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πρὸς Ἀλεξάνδρον Ἀλεξανδρείας (περ. 320). 7) Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας (περ. 320). 8) Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Νικομηδείας πρὸς Παυλῖνον Τύρου (περ. 320—1) 9) Ἀποσπάσματα ἐπιστολῆς Παυλίνου Τύρου (320—1), 10) Regestum τῆς ἐγκυκλίου τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Συνόδου (περ. 320—1). 11) Ἐπιστολὴ Ἀθανασίου Ἀναζάρβου πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας (περ. 320) 12) Ἐπιστολὴ πρὸς βυτέρου Γεωργίου ἐν Λαοδικείᾳ πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας (περ. 322), 13) Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀρειανούς (περ. 322). 14) Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας πρὸς Ἀλέξανδρον Θεσσαλονίκης (324). 15) Ἀποσπάσματα (Συριστὶ) ἐκ τοῦ τόμου Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους (324). 16) Εἰδήσεις (Λατινιστὶ) περὶ ἐπιστολῆς Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας πρὸς Σίλβεστρον Ρώμης (Ἡμερ. ;). 17) Ἐπιστολὴ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀρείον (Νικομηδεία) Ὀκτ. 324). 18) Ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου Ἀντιοχείας 325 (ἀρχὴ 325) Συριστὶ. Τῶν ὑπ' ἀριθμ. 15 καὶ 18 παρατίθεται μετάφρασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ Ed. Schwartz παραληφθεῖσα ἐκ τῶν «Nachricht-

ten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften «Göttingen» ἔτος 1905 σελ. 265 καὶ 272.

4. Acta conciliorum oecumenicorum, iusu atque mandato societatis scientiarum argentoratensis edidit Ed Schwartz. Tomus alter : Concilium universale Chalcedonense Vol. I Pars 2. (XIII—163). Berolini et Lipsiae 1933.

Ὡς συνέχεια τοῦ πρώτου μέρους (ὄρα Θεολογία 1834 Τευχ. ΜΕ', σελ. 90) τὸ πρῶτον δευτερον μέρος τοῦ δευτέρου τόμου τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου περιέχει τὴν δευτέραν πράξιν τῆς Συνόδου (σ 1—42), τὴν Β' συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν (σ. 43—65), ἣτις παρενεβλήθη μεταξὺ τῆς 2ας καὶ 3ης πράξεως, διότι οὕτως εὐρίσκειται καὶ ἐν τοῖς χειρογράφοις, καὶ τὰς ὑπ' ἀριθμ. 3—7 πράξεις. Ἡ ἀρίθμηση τῶν σελίδων εἶναι αὐτοτελῆ· πλὴν ὅμως ἐντὸς ἀγκυλῶν παρατίθεται καὶ ἀντίστοιχος τοιαύτη ὡς συνέχεια τοῦ πρώτου μέρους. Ἡ ἐκτύπωσις παρουσιάζει τὴν συνήθη εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ σοφοῦ ἐκδότου ἐπιμέλειαν ὡς καὶ ἀκριβείαν καὶ καλαισθητικότητα. Ὁ κ. Η. Koch ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 12 ἔ. ἔ. στ. 219 φυλλαδίῳ τῆς «Theologische Literaturzeitung» παραθέτει διορθώσεις παρεισφουράντων ἐλαχίστων τυπογραφικῶν σφαλμάτων.

Ὁ λ. ἐκδότης ἐκτὸς τῶν Codex Venetus (M), Codex Vindobonensis (B καὶ B^a) χρησιμοποιοεὶ ἀπὸ τῆς 3ης πράξεως καὶ τὸν Codex Vaticanus 831 (B^b), ὅστις περιέχει καὶ τὰς πράξεις 3—17. Διὰ τὴν πράξιν δ, 30—34 (ἀπόφασις τῆς Συνόδου περὶ πίστεως ἀναγνωσθεῖσα «Λέτιος ἀρχιδιάκονος τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἀνέγνω») λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἰκανὸς ἀριθμὸς καὶ ἄλλων χειρογράφων καὶ δὴ ἑλληνικῶν, ἐν οἷς διεσώθη ὁ ἀξιοσημεῖωτος τύπος τῆς πίστεως Νικαίας καὶ Χαλκηδόνος. Ὁ κ. Schwartz παρατηρεῖ ἐν τῷ προλόγῳ σ. VI «Feliciter evenit ut in definitione (5, 30—34) haud parvus testium etiam Graecorum numerus ipsorum gestorum codicibus accrescat; quamquam enim in ipso concilii decreto detexto fere constat mira ille atque notabilis forma quam patres vel et sincere loquar, ipsa Pulcheria augusta imprimi voluit ex Gestorum codicibus nullomodo restituit potuit». Διὰ τοὺς 27 κανόνας οἵτινες περιέχονται ἐν τῇ 7ῃ πράξει (σ. 158—63), παρατίθενται δὲ ἐν τοῖς κώδιξι Μ καὶ Β καὶ τῇ versio antiqua Φ^a ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ἐκτὸς τῶν χειρογράφων τῶν πρακτικῶν Λατινικαὶ μεταφράσεις, Συριακὴ τοιαύτη καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῆς «Συλλογῆς τῶν ἸΔ' τίτλων». Ὡς πρὸς δὲ τὴν συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν καὶ τρία Βατικανὰ χειρόγραφα. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν σειρὰν τῶν συνεδριῶν ἀκολουθοῦνται ὁ Codex B καὶ ἡ versio antiqua, ἐνθα ἡ συνεδρίασις τῆς 13 Ὀκτωβρίου (451) κατατάσσεται ὡς δευτέρα πράξις, ἐνῶ εἰς τὸν κώδικα Μ. ἡ τῆς 10ης Ὀκτωβρίου. Ἡ ἐκδοσις αὕτη, ἣτις συνεχίζεται, ἀναπληροῖ πανθομολογουμένως μέγα κενὸν τιμῶσα συγχρόνως τὸν παλαίμαχον σοφὸν ἐπιστήμονα.

5. Deutsche Literaturzeitung, Wochenschrift für kritik der internationalen Wissenschaft, Heft 23, 1934. 'Εν ταῖς ὑπ' ἀριθμ. 1058-67 στήλας τοῦ τεύχους τούτου παρατίθεται ἐκτενεστάτη βιβλιοκρισία τοῦ κ. Hans Windisch, καθηγητοῦ ἐν Κιέλω ἐπὶ τῶν ὀλλανδιστῶν ἐκδοθεισῶν μελετῶν α') Kornelis Sietsma; Adolf von Harnack, voornamelijk als dogmahistoricus, Delft, W. D. Meinema, 1933 VII+502 καὶ β') M. C. Slotemaker de Bruine, Adolf von Harnacks Kritische Dogmengeschiedenis. Den Haag, Martinus Nijhoff 1933, VIII+94. Ὁ λ. βιβλιογράφος θεωρεῖ ὡς λίαν ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν σημερινὴν θέσιν τῆς Ἱστορίας τῶν δογμάτων ὅτι μὴ γερμανοὶ ἐκδίδουσι κριτικὰς ἐργασίας ἐπὶ τῶν μεθόδων, προϋποθέσεων καὶ συμπερασμάτων τοῦ πάντοτε ὡς βασικώτατα ἰσχύοντος μεγάλου ἱστορικο-δογματικοῦ ἔργου τοῦ ἀειμνήστου μεγάλου θεολόγου, ἐν τῷ ὁποίῳ οὗτος προσεπάθησε κυρίως νὰ καταδείξῃ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς τὸ ἀποτέλεσμα βαθμιαίας κοσμικοποιήσεως καὶ ἑλληνοποιήσεως τοῦ εὐαγγελικοῦ Χριστιανισμοῦ (ὄρα Rauschen-Altaner, Patrologie, 1901 σ. 12). Τῶν ἀνωτέρω ἤδη ἐργασιῶν προηγήθησαν αἱ ὑπὸ τοῦ Ἑλβετοῦ E. Brunner «Der Mittler, 1928» καὶ τοῦ Σουηδοῦ G. Aulén «Die Dogmengeschichte in Lichte der Lutherforschung, 1932». Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐπεχειρήθη κυρίως νὰ ἀνασκευασθῇ ἡ ἀνωτέρω ἄποψις καὶ ἀπὸ τῆς παραδόσεως δὲ συστηματικῶν καθηγητῶν (ὡς Sommerlath) ἀναγνωρίζεται ὡς ἀξιολογώτατη ἡ συμπερασματολογία τοῦ μελετητοῦ. Ἀμφοτέρων τῶν βιβλίων παρατίθεται ἐκτενὴς ἀνάλυσις καὶ ἐπίκρισις, ἄξια ἀναγνώσεως καὶ παρ' ἡμῖν, ἐφ' ὅσον ἄλλως τε τὰ ἔργα ταῦτα λόγφ τῆς ἀγνοίας τῆς γλώσσης, εἰς ἣν ἐγράφησαν, δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς προσιτά.

6. Georg H. Toycé : Die christliche Ehe (ὁ χριστιανικὸς γάμος). Eine geschichtliche und dogmatische Studie. Uerlag von Jakob Hegner, Leipzig, 1934, S. 665.

Ἡ παρ' ἡμῖν μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ζωηρότητος διεξαγομένη τόσφ ἐκ μέρους τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας, ὅσφ καὶ ἐκ μέρους τῆς χριστιανικῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, τῆς μὴ βλεπούσης τὴν πανάκειαν τῶν κακῶς συμβαινόντων εἰς ἀνατροπὰς δεδοκιμασμένων θεσμῶν καὶ εἰς ἀδικαιολογήτους ὑποχωρήσεις καὶ συγκαταβάσεις πρὸ τῶν ἀδυναμιῶν τῶν θεωρούντων ὡς δουλείαν τὴν ἐν περιορισμοῖς εὐρίσκουσαν τὴν πραγματικὴν πληρότητα τῆς ἐκδηλώσεώς της ἐλευθερίαν, πολεμικὴ ὑπὲρ τῆς μὴ ἐφαρμογῆς ἐκείνων ἐκ τῶν ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ νέου Ἀστικού Κώδικος περιληφθεισῶν διατάξεων, τῶν ἐπενεγκουσῶν βαρύντατον πλῆγμα κατὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ ἐρχομένων νὰ διασειώσιν ἔτι μᾶλλον τὰ ἠθικὰ θεμέλια τῆς χριστιανικῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας, μὲ παρῶθησεν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον ἐκδοθέντος βιβλίου τοῦ ἀνωτέρω καθολικοῦ συγγραφέως. Θὰ ἠδύνατό τις εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἀποβαίνει ἐπικαιρότατον καὶ δι' ἡμᾶς, διότι ἂν καὶ δὲν ἀποτελῇ, ὡς καὶ ὁ σ. λέ-

γει, εἰς πρώτην γραμμὴν ἀπολογητικὸν ὑπὲρ τοῦ χριστιανικοῦ γάμου ἔργου, ὅμως προσπαθεῖ νὰ καταδείξῃ πόσον αἱ ἐκκλησιαστικαὶ διατάξεις καὶ οἱ πατροπαράδοτοι θεσμοὶ εἶναι εὐεργετικώτατοι εἰς τὴν ἀνθρώπινην κοινωνίαν καὶ πῶς αἱ κατ' αὐτῶν ἐπικρίσεις καὶ μομφαὶ ἐπὶ καθυστερήσει καὶ ἀρνήσει πρὸς συγκατάβασιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς συγχρονισμένης κοινωνικῆς ζωῆς εὐρίσκουσι τὴν ὀρθὴν ἀπαντήσιν τῶν.

Ὁ χριστιανικὸς πολιτισμὸς, τοῦ ὁποῦ εἴμεθα οἱ κληρονόμοι, ἀλλ' οἱ ὑπεύθυνοι ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῶν γενεῶν, ἐδρασιῦται ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ γάμου. Ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ ἀνύψωσε τὸν οἰκογενειακὸν βίον εἰς τὸ πρόπον αὐτῷ ἐπίπεδον. Αὕτη ἐδίδαξε, ὅτι ὁ γάμος εἶναι ἅγιος, διότι ὁ Θεὸς ὡς μεσότης καθιεροῖ καὶ ἐξαγιάζει τὸν γαμικὸν δεσμόν. Αὕτη ἐκήρυξεν, ὅτι ἡ γυνὴ δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἀντικείμενον, ἀλλὰ τὸ ἕτερον τῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου ἰσταμένων εἰς γάμου κοινωνίαν συναπτομένων μερῶν. Ἄλλ' αὕτη δὲν παρέλειψε καὶ νὰ διακηρύξῃ, ὅτι βαρυτάτην πάντοτε ἁμαρτίαν ἀποτελεῖ ἡ ἐκ μέρους τῶν συζύγων ἀθέτης καὶ παράβασις τῆς συζυγικῆς πιστότητος. Ἀναμφιβόλως δὲ αἱ ἀλήθειαι αὗται παρέχουσιν εἰς τὴν ἐν τῷ χριστιανικῷ γάμῳ ἔνωσιν τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀγιότητα, ἰδιότητα, αἰωνία ἢ προχριστιανικῆ κοινωνία δὲν ἐγνώρισε καὶ τῶν ὁποίων τόσῳ ἐπιλήσιμον θέλει νὰ φαίνεται εὐτυχῶς παρ' ἡμῖν ἐν ἐλαχίστη μειονότητι ἢ ὡς ἐξειλιγμένη ἐμφανιζομένη μερίς. Λίαν δὲ ἐπιτυχῶς ἐκφράζεται ὁ σ., ὅταν ἐν τῷ προλόγῳ του λέγει, ὅτι ἐκεῖ, ἔνθα τὸ χριστιανικὸν ἰδεῶδες τοῦ γάμου κυριαρχεῖ, ἡ οἰκογένεια ἐνδυναμοῦται δι' ὑπερφυσικῆς ἀγιότητος, πρὸ τῆς οἰασδήποτε κρίσεως τῆς τόσῳ πλανωμένης ζωῆς μας, ἀναπτύσσει ἐπιωφελῶς τὴν ἀντιδραστικὴν ἠθικὴν ἰσχύν τῆς καὶ παραμένει στερεὰ ἐπὶ τῶν τιμίων θεμελίων τῆς.

Ὁ σ. βεβαίως παρεκινήθη εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς ἀντικειμενικῆς ταύτης ἱστοριοδογματικῆς μελέτης του ἀπὸ τῶν ἐν τῷ καθολικῷ κόσμῳ συζητήσεων καὶ ἐπικρίσεων κατὰ τῶν περὶ γάμου διατάξεων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οἷτινες, ὡς ἀναφέρει ὁ σ., ἀποτελοῦσι πέτραν σκανδάλου εἰς τοὺς θέλοντας νὰ συγχρονισθῶσιν, πλην ὅμως αὕτη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς περιορισμένη αὐστηρῶς ἐντὸς καθολικοῦ πλαισίου. Τοῦναντίον διὰ τῆς ἐξελικτοῖστορικῆς ἰδίως ἐξετάσεως τοῦ θέματος καὶ συνολικῶς καὶ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους παρουσιάζει γενικὸν χαρακτήρα. Ἡ ἀντικειμενικὴ δὲ ἐξέτασις τῶν ἀπόψεων ὅλων τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καθιστᾷ ἐμφανῆ τὴν ἔλλειψιν μονομερείας, χωρὶς βεβαίως νὰ εὐνοηθῇ, ὅτι καὶ ἀφανίζεται ὁ καθολικὸς χαρακτήρ, διαφραζόμενος ἐν τῇ ἐκδήλω ὑποστηρίζει τῶν γνωστῶν ὁμοιοκαθολικῶν ἀπόψεων (λύσεως τοῦ γάμου κλπ).

Ἰδιαίτερος ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν μας ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τὸν γάμον ἐν τῇ ἡμετέρῃ Ἐκκλησίᾳ. Ὁ σ. ἰδιαίτερος ἐν τοῖς πρὸς τοῦτο εἰδικοῖς κεφαλαίοις ἐξετάζει ἀνεκτικῶς τὰ κρατήσαντα ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐὰν θέλῃ τις νὰ μὴ ἀπέχη τῆς ἀληθείας, δὲν δικαιοῦται νὰ ἀρνηθῇ, ὅπως ὁμολογήσῃ, ὅτι αἱ οὐχὶ

σπανίως ἐμφιλοχωροῦσαι παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις κατὰ τὴν ἐξέτασιν ζητημάτων μας ἀνακοίβεται δὲν παρατηροῦνται ἐν τῇ προκειμένῃ ἐργασίᾳ. Ἄλλως τε ἡ γενικότης τῆς ἐξετάσεως δὲν ἐπέτρεψεν τὴν ἐπέκτασιν εἰς λεπτομερείας. Εἰς τοῦτο ἐπίσης ἴσως ὀφείλεται, ὅτι ὁ σ. δὲν ἐπεκτείνει εἰς τὰ πρὸς τοῦτο σχετικὰ κεφάλαια τὴν ἐρευνάν του ἐπὶ τῶν σήμερον παρ' ἐκάστη τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν κρατούντων καὶ ἴσως τὸ σημεῖον τοῦτο ἀποτελεῖ σοβαρὸν μειονέκτημα μαρτυροῦν τὴν μὴ παρακολούθησιν τῶν τελευταίων ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων καὶ πολιτικῶν νομοθετημάτων.

Ἐν τοῖς δέκα καὶ τρισὶ κεφαλαίοις ἐξετάζονται τὰ ἑξῆς ζητήματα: Ὁ γάμος ἐν τῇ φυσικονομικῇ σχέσει του. Τὰ στοιχεῖα τοῦ χριστιανικοῦ γάμου. Ἀμοιβαία συγκατάθεσις ὡς οὐσιώδης παράγων καὶ ἐξωτερικοὶ παράγοντες. Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία ἐν ταῖς περι γάμου ὑποθέσεσι. Περὶ τοῦ ἀδιαλύτου τοῦ γάμου (ἀνάπτυξις τῆς διδασκαλίας τῆς Κ. Διαθήκης, τῆς Πατερικῆς διδασκαλίας κλπ. ὑπὸ καθολικὸν χαρακτήρα). Διάλυσις καὶ ἐπανασύνδεσις τοῦ γάμου. Βαθμοὶ συγγενείας. Πρῶτος, δεύτερος καὶ οἱ μετὰ τοῦτον γάμοι.

Ἡ ἀπλῆ αὕτη παράθεσις τῶν ἐξεταζομένων θεμάτων μαρτυροῦσι τὴν πληρότητα τῆς μελέτης, τὴν ὁποίαν συμπληροῦσι αἱ ἐν τέλει σελ. 524--641 παρατιθέμεναι κατὰ κεφάλαια αὐτοῦσιναι πνευματικαὶ γνῶμαι καὶ μαρτυρίαι, συνοδικαὶ ἀποφάσεις κλπ. Ἀναμφιβόλως δὲ καὶ ἐν τῇ ἀπολογητοδιδασκτικῇ μορφῇ τῆς ὑψώνει καὶ αὕτη φωνὴν διαμαρτυρίας κατὰ τοῦ ἐπιζημίου τῶν οἰωνδήποτε ἐπιβουλῶν κατὰ τῶν περὶ τοῦ χριστιανικοῦ γάμου διατάξεων.

7. Zeitschrift für systematische Theologie, herausgegeben in Verbindung mit P. Althaus, Em. Hirsch und G. Wehrung, von Carl Stange, Göttingen».—Τὸ ἐκδοθὲν 4ον τεύχος τοῦ ἔτους 1933—34 περιέχει: J. Cullberg: Τὸ πρόβλημα τῆς θρησκευτικῆς γνωσιολογίας, R. Hupfeldt: Τὸ δογματικὸν πρόβλημα ἐν τῇ νέᾳ γερμανικῇ Εὐαγγελικῇ Ἐκκλησίᾳ, W. Ernst: Ὁ μυστικισμὸς τοῦ Beckeherts καὶ ἡ νέα ἑσωτερικὴ ἀνόρθωσις τῆς ζωῆς τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, R. Cyllenberg: Χριστολογία τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, C. Stange: Ἡ ἱστορικὴ σημασία τοῦ Schleiermacher. Ἀνακοινώσεις ἐπὶ ἀποσταλέντων εἰς τὴν διεύθυνσιν βιβλίων